

The article justified scientifically important conceptual position organic-mental unity pedagogical creativity and professionalism of teachers and high school teachers.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2010 р.

УДК 378.147

*Пехота О.М
м. Миколаїв, Україна*

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ПЕДАГОГІЧНОГО ВІЗ З ПОЗИЦІЇ СУБ'ЄКТНОГО ПІДХОДУ

Класична філософія неодноразово аналізувала змістовні характеристики понять «суб'єкт», «суб'єктивність», «суб'єктність». Суб'єкт визначається як людина, яка вступає в контакт зі світом, змінює наочну обстановку буття і самого себе [15: 259-274]. Антична філософія, хоч і не оперувала поняттям «суб'єкт», але висловлювались ідеї щодо внутрішньої свободи особистості, здатності відстоювати себе всупереч несприятливим обставинам (у філософії стоїцизму) [1: 10-61., с.56]. В епоху Середньовіччя суб'єктну суть людини бачили в її прагненні до етичного очищення, до здійснення етичних вчинків на засадах пошани природного порядку в особистому житті і суспільстві [3: 230-236., с.233]. В епоху Відродження суб'єкт визначався як той, що активно творить, перетворює, зокрема, власну природу (Т.Мор, Ф.Рабле, Е.Роттердамський та ін.). У німецькій класичній філософії (І.Кант) людина постає самоцінним суб'єктом діяльності [5: 166].

У філософії екзистенціалізму як важлива характеристика «суб'єкта» виступає прагнення до самовдосконалення своєї особи (С.Керкегор); до самовизначення, творчості (М.Хайдеггер). У російській класичній філософії проблема суб'єкта розглядалась у взаємозв'язку з активністю людини, з любов'ю до життя, Бога (М.Бердяєв, П.Флоренський, М.Соловйов та ін.).

Поняття «суб'єкт» відображає взаємозв'язок, стан внутрішнього життя, внутрішніх і (душевних) сил і зовнішніх дій. Щодо цього Б.Ананьєв відзначав: «Людина - суб'єкт передусім основних соціальних діяльностей - праці, спілкування, пізнання, за допомогою яких здійснюється як інтеріоризація зовнішніх дій, так і екстеріоризація внутрішнього життя особистості. Баланс інтеріоризація-екстеріоризація визначає структуру людини як суб'єкта певних діяльностей» [2: 322] Розуміння спілкування як процесу міжсуб'єктної взаємодії є вихідним положенням у філософській теорії М.С.Кагана. Як визначає науковець, побудова структурної моделі спілкування повинна початись з виділення суб'єктів взаємодії, ким би вони не були - індивідами чи сукупними груповими суб'єктами [6: 255].

Необхідно зауважити, що категорію «суб'єкта» активно вивчає сучасна психологічна наука. Зокрема, існують різнопланові судження щодо співвідношення, наприклад, поняття «суб'єкт» і «особистість»: якщо суб'єкт є насамперед функціональною характеристикою людини, то особистість — її змістовною характеристикою (В.Ф.Софін); саме суб'єктна іпостась людини дозволяє «цілісним чином розглянути її духовно-ціннісну природу, репрезентовану в понятті «особистість» (З.С.Карпенко).

У довідникових джерелах знаходимо наступні визначення поняття «суб'єкт» (від лат. - subjectum - підкладне) - конкретний індивід або соціальна спільнота що володіє свідомістю, волею і здатна цілеспрямовано перетворювати діяльність і себе. Перетворення індивіда на суб'єкта відбувається через його взаємодію з іншими людьми, і спільній

діяльності». [123: 348]; «той, що активно проявляє себе і пізнає, індивід або соціальна група, що володіє свідомістю і волею, наділений здібністю породжувати смисли, вносити корективи у власні дії, виробляти програми, ставити цілі і розробляти шляхи їх реалізації, центр ініціативи в соціальних прогресах, генератор збиральної, утворюючої, структуроздійснюючої дії [7].

В свою чергу, В.І.Слободчиков розглядає суб'єкт як джерело активності, розпорядника душевних сил. «Стати суб'єктом певної діяльності (навчальної, трудової тощо) означає освоїти цю діяльність, оволодіти нею, бути здатним до її здійснення і творчого перетворення». [16: 250.]

На думку А.В.Брушлинського, суб'єкт є інтегратором всіх якостей людини і включає в себе якості і особистості, і індивіда, і індивідуальності. «Суб'єкт - це найбільш широке всеохоплююче поняття людини, що загально розкриває єдність всіх його якостей: природних, соціальних, загальнолюдських, індивідуальних» [4: 7-14., 16.] «Бути суб'єктом, - пише А.В.Брушлинський - тобто творцем своєї історії: ініціювати й здійснювати...практичну діяльність, спілкування, пізнання, споглядання та інші види специфічної людської активності, творчої і моральної» [4: 3-13, 10]

С.Л.Рубінштейн під суб'єктом розуміє людину в цілому як свідому істоту, сукупності всіх її тілесно-біологічних, психофізіологічних та особистісних якостей таку, що наділена певними суб'єктними функціями: «Говорячи про пізнання суб'єкту треба розрізняти суб'єкта як певну реальність - людину як свідому істоту, тобто того хто являється суб'єктом, і поняття суб'єкту, тобто функцію суб'єкту, яку він виконує у процесі пізнання». «Суб'єкт - це свідомо діюча особа», - підкреслює С.Л.Рубінштейн [14: 671]

А.В.Петровський та М.Г.Ярошевський [11: 389] визначають суб'єкт як носія активності, що є головною його відмінністю від об'єкта. В.Б.Шапар, В.І.Слободчиков, Є.І.Ісаєв звужують категорію суб'єкта, визначаючи його як людину або групу, що пізнає зовнішній світ, який виступає об'єктом, і впливає на нього у своїй практичній діяльності [18: 389] або як носія (ініціатора, творця, розпорядника) предметно практичної діяльності й пізнання, підкреслюючи, що становлення суб'єкта є процесом оволодіння власним духовним життям, родовими здібностями [3, с.372]. М.С.Каган виділяє наступні ознаки суб'єкта: активність, свідомість, самосвідомість, свобода волі та унікальність [6: 12].

Теоретичні та емпіричні дослідження особистості як суб'єкту спираються на ряд критеріїв, які були обґрунтовані К.А.Абульхановою-Славською [1: 7]:

1. особистість в якості суб'єкту виступає як організатор, координатор, регулятор свого життя і діяльності, подій, ситуацій, відносин, здатна їх будувати і змінювати.

2. Особистість як суб'єкт здатна використовувати свої психічні, особистісні професійні можливості, свої ресурси і досвід для вирішення життєвих завдань проблем.

3. Іntenція особистості як суб'єкта на вдосконалення своєї індивідуальності, життєдіяльності привласненням вищих загальнолюдських, духовних культурних цінностей.

4. Становлення особистості суб'єктом забезпечує оптимальні характеристики та оптимальний взаємозв'язок життєвих структурно-функціонально-динамічних утворень - складових життєвого шляху: життєвої позиції, життєвої лінії перспективи.

5. наявність, підтримка і розвиток особистістю смислу життя як суб'єктного ціннісно-проективного (рефлексивного або інтуїтивного) узагальнення життя за критеріям; повноти самореалізації особистості і повноти життя.

6. Відношення особистості до себе як до суб'єкта, зрілість «Я-концепції»: відповідальність, здатність особистості до розв'язання ініціативність.

7. Здатність особистості до розв'язання життєвих протиріч і становлення нових особистісних якостей як результат цього розв'язання.

8. Здібність до побудування життєвої стратегії.

Отже, провівши певний порівняльний аналіз, ми можемо визначити, що в психології тлумачення терміну «суб'єкт» показує, що під суб'єктом мається на увазі людина як особистість, яка має свідомість і самосвідомість, завдяки яким людина сприймає, осмислює себе і керує собою і різними об'єктами світу, тобто проявляє свою власну суб'єктність. Вказівки на суб'єктність як на одну з основних характеристик людини присутні в багатьох філософських і психологічних роботах.

Так на думку В.І.Слободчикова «суб'єктність» - це «соціальний, діяльнісно-перетворюючий спосіб буття людини, як замість, суб'єктність є очевидною безпосередньо даною формою самобутності людини» [16: 372]. Отже, характерною відмінністю суб'єктності людини є її здатність проявлятися у практичному, перетворюючому ставленні до власної життєдіяльності.

Розвиток особистості як суб'єкта, розкриття її творчого потенціалу досягнення зрілості та майстерності, найбільш суттєво відбувається у професійній діяльності, зокрема в педагогічній діяльності. «Педагогічна діяльність як особливий вид вимагає спеціальних здібностей та якостей особистості, особливо тих, які пов'язані із самостійністю прийняття рішення рішучістю та наполегливістю, відкритістю розуму та активністю творчого пошуку, тобто є суб'єктними проявами». [11].

Як зазначає Василь Кушнір, «поняття «педагог-суб'єкт» можна визначити як носія педагогічної діяльності, пізнання педагогічного процесу, у тому числі й учнів, джерело активності, спрямоване на учнів... Для того, щоб стати суб'єктом, педагог повинен дозріти внутрішньо; його внутрішні сили мають досягти такого розвитку, щоб народжені ними інтенції відчували утиск, а внутрішні сили вимагали свободи, тобто їх перетворення педагогом на зовнішню активну діяльність. Тільки на рівнях самостійної і творчої активності при досить високому розвитку здібностей, які являтимуть собою різноманіття, здатність до саморозвитку, тобто до генерування нових здібностей, педагог може стати суб'єктом активності». [10: 124-141, 125-126.]. Також, «Педагог як суб'єкт має здатність змінювати педагогічну діяльність, упроваджувати нове, перетворювати учнів і себе, увесь педагогічний процес... Педагог-суб'єкт вміє поєднувати внутрішню організацію свого життя з умовами зовнішнього світу, в яких і здійснюється діяльність. Він, з урахуванням своїх реальних можливостей, узгоджує систему особистих якостей (здібностей, почуттів, інтуїції, волі, мотивації) з системою об'єктивних умов і завдань». [10: .126.]

Розширення євроінтеграційних процесів у житті українського суспільства визначає напрями модернізації національної педагогічної освіти, спрямованої на забезпечення конкурентноспроможності, мобільності та підвищення якості підготовки фахівців. Прагнення долучитися до Болонського процесу передбачає, в першу чергу, подальше вдосконалення якості вищої освіти шляхом впровадження сучасних технологій, серед яких сенсоутворювальною на сьогоднішній день є кредитно-модульна [9: 11]. В основу стратегій розвитку національної освіти покладена ідея людиноцентризму, яка недостатньо розроблена науковцями на технологічному рівні [8: 520]. Ці позиції та цінності виступають орієнтирами при забезпеченні умов усталеності інноваційного розвитку педагогічної освіти на всіх її етапах.

Колектив Інституту педагогічної освіти Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського спрямовує свої прагнення та зусилля на впровадження ідей сучасної філософії вищої освіти, ключовими з яких є: європейська інтеграція, приєднання до Болонського процесу, формування загальноцивілізаційних цінностей, людинотворення та дитинотворення, досягнення сталого характеру розвитку вищої педагогічної школи, а також успішність і конкурентноспроможність викладача і студента у суб'єкт суб'єктній взаємодії. Саме ідеї суб'єктного підходу були покладені в розробку концепції розвитку Інституту педагогічної освіти.

Протягом останніх років інститутом постійно репрезентуються наукові здобутки

колективу в галузі науки, освіти, технологій, культури та мистецтва на міжнародних виставках «Світ освіти» та «Інноваційні технології навчання» м. Києва, за що отримано дипломи переможців.

Значний науковий та освітній потенціал, багаторічний досвід спільних дослідницьких проектів дозволив Інституту педагогічної освіти налагодити партнерські відносини більш ніж з 20 спорідненими закладами й організаціями інших країн: Росія, Білорусія, Молдова, Польщі, Китаю.

Партнерські відносини інституту активно розвиваються зі спорідненими закладами й організаціями: Міжнародною академією педагогічних і соціальних наук (Росія); Уфімським філіалом ГОУ ВПО «Московський державний гуманітарний університет імені М.А. Шолохова» (Росія); Уральською асоціацією В.О.Сухомлинського (Оренбурзький державний університет); Міжнародною академією енергоінформаційних наук (Росія); Гомельським державним університетом імені Ф.Скорини (Білорусь), Міжнародним центром Sintal-training (Молдова); Чжецзянським та Хаджойським державними університетами (Китай).

Однією з важливих складових підготовки майбутніх учителів є наукова робота викладачів. Її метою виступає забезпечення середніх загальноосвітніх закладів фахівцями, які готові до інноваційного розвитку педагогічних систем різного рівня.

Пріоритетними завданнями наукової роботи у вищій педагогічній школі є: спрямованість інноваційної діяльності в інституті на задоволення потреб педагогічного процесу; відповідність тематичних і виробничих планів НДР фаховій спрямованості інституту і його кафедр пріоритетним напрямкам соціально-економічного розвитку України; необхідність забезпечення випереджаючого розвитку науки у ВНЗ, що впливає з потреб підготовки фахівців майбутнього та досягнення рівня світових кваліфікаційних вимог; ефективне використання наукового потенціалу інституту для вирішення завдань соціально-економічного розвитку Миколаївщини; впровадження досягнень світової педагогічної науки і новітніх педагогічних технологій у навчально-виховний процес ВНЗ області; підготовка сучасних підручників, навчальних і методичних посібників для вищих навчальних закладів, різного типу шкіл, ліцеїв, гімназій; виконання фундаментальних досліджень на умовах розвитку співпраці з навчальними закладами різного рівня.

Для досягнення поставлених завдань першочергове значення має рівень кадрового потенціалу Інституту педагогічної освіти, рівень підготовки наукових кадрів. За останні роки спостерігається наявність стійкої позитивної тенденції збагачення високопрофесійними науковими кадрами кафедр інституту.

Багато років працює Центр технологій середньої та вищої освіти. За роки існування розроблено концепцію підготовки майбутнього вчителя до застосування педагогічних технологій у сучасній школі. Для її реалізації створений науково-методичний комплекс з дисципліни «педагогічні технології» до якого ввійшли: навчально-методичний посібник „Освітні технології”, бібліографічний покажчик “Освітні технології”, проспект „Кафедра освітніх технологій”, методичний посібник „Групова навчальна діяльність як форма інтерактивного навчання” (Нор К.Ф.), методичні рекомендації „Технологія самовиховання особистості” (Середа І.В.), пакет навчальних програм з курсу «Освітні технології» для різних спеціальностей.

До складу Центру входять лабораторії: «Педагогіка духовності В.О.Сухомлинського» (керівник – доцент Нор К. Ф); «Професійного виховання і самовиховання» (керівник – доцент Середа І. В); «Виховання засобами театральної педагогіки» (керівник – доцент Калініна Л. А); «Підготовка майбутнього педагога до використання проектної технології» (керівник – викладач Кузнецова І. О.).

У рамках існуючої наукової школи виконані дослідження з проблем: «Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя інформатики» доцентом Тихонової Т. В.; «Формування готовності майбутнього вчителя фізики у використанні освітніх технологій у професійній діяльності» доцентом Манькусь І. В.; «Організаційно-педагогічні умови активізації процесу самовиховання студентів гуманітарних факультетів

університету» доцентом Середною І.В. та інших. Активно ведуться дослідження з підготовки майбутнього вчителя до проектної діяльності викладачем Кузнецовою І.О., до застосування дослідницької технології Єрмаковою І.П.

За останні роки в Інституті педагогічної освіти було проведено багато конференцій міжнародного рівня: «Педагогічна освіта в умовах інтеграційних процесів», проведена за участю науковців Польщі, Китаю, провідних українських вчених, була присвячена обговоренню проблем підготовки викладача педагогічних дисциплін до використання інноваційних освітніх технологій. Конференція «Діалог слов'янських культур» відбулася за участі викладачів та студентів Гомельського державного університету ім. Ф.Скорини. Продовженням діалогу стала співпраця над створенням білорусько – українського фразеологічного словника. Конференція «Українська мова та національні меншини» (Українські читання: толерантність як шлях до Європи); «Передшкільна освіта: проблеми та перспективи» розглядала питання ступеневої освіти в Україні, впровадження базового стандарту дошкільної освіти. Стійка динаміка спостерігається також щодо участі викладачів інституту у наукових конференціях і семінарах різного рівня.

Надзвичайно важливу увагу колектив інституту приділяє керівництву науково-дослідницькою роботою студентів, оскільки саме завдяки їй стає можливим пошук і відбір талановитої, обдарованої молоді та подальший розвиток її творчого потенціалу. Так, на базі інституту була проведена Міжнародна студентська конференція «В.О. Сухомлинський і сьогодення». Щорічно проводиться I тур Всеукраїнської олімпіади з гуманітарних наук, проходить підготовка студентів-переможців до II туру олімпіади, I етап Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт, конкурс «В.О.Сухомлинський очима студентів». Кращими за результатами конкурсу наукових робіт було визначено три студентські роботи, які були направлені для участі у II турі конкурсу (м.Ялта). Робота студентки Чернової Т. отримала перше місце (керівник доцент Нор К.Ф.). У 2009 році Войцещук К. (студентка 466 гр.) виборола 1-е місце на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з педагогіки (м. Переяслав-Хмельницький).

2010 рік в інституті був присвячений науково – педагогічній спадщині видатного педагога В.О. Сухомлинського. Так, викладачами кафедри освітніх технологій були проведені традиційні Сухомлинські читання «Педагогіка гуманності В.О.Сухомлинського» та олімпіада знавців творчості видатного педагога, а також спільно з працівниками Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки та бібліотеки МДУ імені В.О.Сухомлинського проведена студентська читацька конференція за творами видатного педагога.

Список літератури: 1. Абульханова К.А. Принцип суб'єкта в отечественно психологии /К.А. Абульханова //Психология: Журн. Вышш. Шк. Экономика. - 2005.-Т.2.,№4 с.7, 2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. - Л.: ЛГУ, 1968. - 340 с, с.322, 3. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке. //Психология личности в трудах отечественных психологов. Сост. Куликов Л.В. - СПб: Издательство «Питер», 2000.- с.230-236., с.233, 4. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке//Психол. журн. -1991. Т.12. -№6. -с.3-13, ст.10, 5. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки: монографія / О.А.Грішнова. -К.: «Знання», КОО., 2001. -254 с, с.166 6. Каган М.С. Мир общения. - М.: Политиздат, 1988. — 316 с. - с.255, 7. Костюшко Ю.О. Підготовка студентів до міжособистісної взаємодії в ситуаціях конфлікту: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04. -Житомир, 2005. - 186 с, 8. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. – К.: Грамота 2007. – С. 520, 9. Кремень В. В. Якісна освіта і нові вимоги часу / В. В. Кремень // Педагогічна і психологічна наука в Україні. Теорія та історія педагогіки. – К.: Педагогічна думка, 2007. – С. 11, 10. Кушнір В.. Духовність в особистості вчителя. //

Соціальна психологія. - №4(24). - 2007. - с. 124-141. -с. 125-126., 11. Психологія. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Политиздат, 1990. - 494 с, с.389, 12. Психологічна енциклопедія. / Автор-упорядник О.М.Степанов. - К: «Академвидав», 2006. - 424 с, с.348, 13. Рубинштейн С.Л., Человек и мир / С.Л.Рубинштейн. - М.: Наука, 1997, с. 671, 14. Сластенин В.А. Субъектно-деятельностный подход в общем и профессиональном образовании. - М.: Магистр-пресс, 2000, с.259-274, 15 Слободчиков В.И., Исаев Е.И Психология человека. Введение в психологию субъективности. — М.: Школа-Пресс, 1995. - 394 с, с. 250., 16. Философский словарь /Под ред. М.М. Розенталя. - М.: Политиздат, 1975. - 675 с. 203, 17. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. - Х. Прапор, 2004. - 640, с.389, 18. <http://terme.ru/dictionary176/>

Пехота О.М

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ З ПОЗИЦІЇ СУБ'ЄКТНОГО ПІДХОДУ

Стаття присвячена проблемі створення освітнього середовища педагогічного ВНЗ з позиції суб'єктного підходу. Представлений досвід роботи Інституту педагогічної освіти Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського.

Пехота Е.Н.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВНЗ С ПОЗИЦИИ СУБЪЕКТНОГО ПОДХОДА

Статья посвящена проблеме создания образовательной среды педагогического ВНЗ с позиции субъектного подхода. Представлен опыт работы Института педагогического образования Николаевского государственного университета имени В.А. Сухомлинского

Pekhota O.M.

EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY FROM POSITION OF SUBJECTIVE OF APPROACH

The article is devoted to creating educational environment of university teaching positions subjective approach. The experience of the Institute of pedagogical education of the Mykolayiv State University V.A. Sukhomlynsky.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2010

УДК 378.147: 37-091.12

*Падалка О.С,
м.Київ, Україна*

**ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ВЧИТЕЛЯ**